

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
  - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.
- NB3 Als het College voor Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.
Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

- a. Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
  - b. Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden WOLF-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.
- Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt. In dat geval houdt het College voor Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 53 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Vrije wil op de weg

---

1 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van twee citaten waarin twee redenen voor strafvervolgning herkenbaar zijn (per juist citaat 1 scorepunt toekennen): 2
  - opvoeding: in tekst 1 correctie genoemd;
  - vergelding: in tekst 1 genoegdoening / rancune genoemd.
- een uitleg waarom de weduwnaar volgens de argumentatie van Pereboom opvoeding kan gebruiken als reden om de bestuurder ter verantwoording te roepen (zwakke aanrekenbaarheid): inzicht geven in de problemen die het rijgedrag van de Golfbestuurder veroorzaakt, kan zijn rijgedrag wellicht veranderen; dit is een opvoedende functie, die Perenboom zal erkennen 1
- een uitleg waarom de weduwnaar volgens de argumentatie van Pereboom vergelding niet kan gebruiken als reden om te straffen; straf is bij Pereboom nooit het geval (sterke aanrekenbaarheid) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- In tekst 1 is *opvoeding* herkenbaar: als de weduwnaar schrijft dat 'wanneer de dader niet snapt... dan gaat er van de gevraagde straf niets correctieft uit.' 1
- In tekst 1 is *vergelding* herkenbaar: De weduwnaar zegt in de laatste zin van tekst 1 dat hij 'genoegdoening' wil / in regel vijf dat als de dader niet snapt waar het over gaat: 'wat volgt is alleen maar rancune' 1
- De weduwnaar kan volgens de argumentatie van Pereboom opvoeding gebruiken: nadenken over zijn gedrag in het verkeer, waardoor hij inzicht krijgt in de fouten die hij als bestuurder maakte waardoor zijn rijgedrag zou kunnen veranderen 1
- Vergelding betekent echter dat als iemand verantwoordelijk is voor een misdrijf, er door de straf een rekening wordt vereffend. Dat strookt niet met Pereboom, want mensen verdienen het nooit om gestraft te worden voor hun daden 1

Opmerking

Als redenen voor strafvervolgning moeten 'opvoeding' en 'vergelding' worden genoemd en niet 'afschrikking' en 'bescherming van de samenleving', want deze laatste redenen zijn niet herkenbaar in tekst 1.

2 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie waarom morele woede geloof in de vrije wil veronderstelt, met een verwijzing naar tekst 1: in de tekst blijkt dat de weduwnaar boos is omdat de dader vindt dat hij geen schuld heeft. Deze (morele) woede wil de weduwnaar rechtvaardigen door zijn geloof in het bestaan van de vrije wil: dan is de bestuurder immers verantwoordelijk voor de gevolgen van zijn verkeersgedrag 1
- een beschrijving van een nadeel van morele woede die in tekst 1 is te herkennen: rancune schaadt menselijke verhoudingen 1
- een uitleg hoe het harde incompatibilisme het leven van de echtgenoot zou kunnen verrijken: het inzicht dat immoreel gedrag niet voortkomt uit vrije wil kan leiden tot minder frustratie over de schuld van de Golfbestuurder en tot meer gemoedsrust 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Je kunt je voorstellen dat de echtgenoot woedend is op de man die zijn vrouw heeft doodgereden. Omdat het bevredigend is boos te reageren willen we dat de woede moreel te rechtvaardigen is. Daarom zeggen we dat mensen die kwaad doen, het ook verdienen om onze woede te ondergaan. De echtgenoot vindt het terecht dat hij kwaad is op de Golfbestuurder, door zijn roekeloze rijgedrag is immers zijn vrouw overleden. Het idee dat mensen onze morele woede verdienen veronderstelt volgens Pereboom ten onrechte dat mensen een vrije wil hebben die hen moreel verantwoordelijk maakt voor hun doen en laten. Als we onze morele woede willen rechtvaardigen hebben we er dus belang bij om ons geloof in het bestaan van de vrije wil en morele verantwoordelijkheid in stand te houden

1
- Een negatief gevolg van morele woede is dat het menselijke verhoudingen schaadt. In dit geval is dat de rancune van de weduwnaar ten opzichte van de Golfbestuurder

1
- Het harde incompatibilisme kan volgens Pereboom het leven van de weduwnaar verrijken als hij inziet dat immoreel gedrag niet voortkomt uit een vrije wil om kwaad te doen. Als de weduwnaar zou weten waar het roekeloze rijgedrag van de Golfbestuurder vandaan zou komen, zou hij dat misschien beter begrijpen en zou zijn frustratie over de schuld van de dader kunnen afnemen

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

3 maximumscore 3

- een argumentatie dat de rechter in haar uitspraak aansluit bij de gedachtegang van Kant: ieder mens is redelijk en de rede is niet onderworpen aan de wetten van causaliteit (intelligibel karakter), maar vrije wil is de ultieme oorzaak 1
- een uitleg van de fenomenale wereld met verwijzing naar tekst 3: in de fenomenale wereld is alles onderworpen aan de wetten van de causaliteit. In dit geval de feitelijke verkeerssituatie 1
- een uitleg van de noumenale wereld buiten ruimte en tijd met verwijzing naar tekst 3. Dat is het domein van de vrijheid: de keuzevrijheid om al dan niet in te halen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De rechter houdt de Golfbestuurder verantwoordelijk voor zijn handelen omdat ze in haar uitspraak de nadruk legt op zijn eigen keuze: er ‘was sprake van omstandigheden waarin verdachte een verkeerde keuze heeft gemaakt’. Bovendien benadrukt de rechter dat de verdachte kort achter zijn voorgangster is gaan rijden ter voorbereiding op de voorgenomen inhaalmanoeuvre. De rechter gaat er kennelijk van uit dat de Golfbestuurder de ultieme oorzaak van zijn eigen handelingen is, dat hij ook anders had kunnen kiezen en dat hij op zijn intenties moet worden beoordeeld. Daarmee veronderstelt ze zijn intelligibele karakter 1
- Door onderscheid te maken tussen de noumenale en fenomenale wereld maakt Kant ruimte om te zeggen dat ik de ultieme oorzaak van mijn handelen ben. Kant noemt de wereld zoals die aan ons verschijnt de *fenomenale wereld*. In dit geval is dat de feitelijke verkeerssituatie met andere verkeersdeelnemers en een parallelweg 1
- De dingen op zichzelf (dus los van onze waarneming) noemt Kant de *noumenale wereld*. De noumenale wereld is het domein van de vrijheid. Daar duidt de rechter op als ze zegt: ‘In de onderhavige zaak was sprake van omstandigheden waarin verdachte een verkeerde keuze heeft gemaakt’. Ze zegt dat hij een keuze had en dat met de kennis die hij had over de dwarsverbindingen met de parallelwegen hij andere keuzes had moeten maken. Door het onderscheid tussen de fenomenale wereld en de noumenale wereld, kan Kant de rede en de wil in de noumenale wereld plaatsen, dus buiten ruimte en tijd. Daarom zegt Kant dat het handelen van mensen zowel onderworpen is aan de wetten van causaliteit als dat ze door niets anders dan door onze eigen wil veroorzaakt zijn. Dit is wat de rechter ook uitspreekt 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de drie vormen van moral luck of morele mazzel die als verzachtende omstandigheid voor de Golfbestuurder uitgelegd kunnen worden aan de hand van de inleiding van deze opgave, tekst 2 en tekst 3:

- constitutieve mazzel of pech: onbesuisd karakter 1
- huidige omstandigheden: andere weggebruikers 1
- feitelijke gevolgen van je handeling: vrouw overleed 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ten eerste kan mijn cliënt er ook niets aan doen dat hij van hard rijden houdt. Hij heeft gewoon een wat onbesuisd karakter (constitutieve pech) 1
- Ten tweede heeft hij de pech dat er op het moment dat hij daar reed, er ook andere weggebruikers waren. Hij had vooral pech dat er iemand van links de weg opkwam net toen hij aan het inhalen was (pech ten aanzien van je huidige omstandigheden) 1
- Tenslotte heeft hij pech ten aanzien van hoe zijn handelingen feitelijk uitpakten. Hij heeft pech gehad dat de vrouw in de Daihatsu stierf ten gevolge van het ongeluk 1

Opmerkingen

- *Alleen scorepunten toekennen als bij de vormen van morele pech ook een verwijzing naar de Golfbestuurder gegeven wordt.*
- *Het verleden als vorm van moral luck kan niet aangevoerd worden, want dat gaat over 'het geluk / de pech op een bepaalde wijze te zijn gedetermineerd door voorafgaande omstandigheden'. Bijvoorbeeld nalatigheid, daar is in dit geval niets over bekend.*

5 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat van elk van de drie opvattingen met betrekking tot het bestaan van de vrije wil een argument over de geschiktheid om tot een veroordeling te komen:

- compatibilisme van Hume: je bent vrij als je kunt doen wat je wilt, maar Hume verwerpt het ultieme oorzaak-principe. Ook in dit geval is de Golfbestuurder vrij en dus is hij verantwoordelijk: hij kan veroordeeld worden 1
- conditioneel compatibilisme: je bent vrij als je doet wat je wilt doen en als je anders had willen doen, dan had je anders gedaan. De Golfbestuurder had er ook voor kunnen kiezen om niet in te halen. Hij kan veroordeeld worden 1
- libertarisme: mensen hebben een vrije wil als ze de ultieme oorzaak van hun eigen handelingen zijn en er alternatieve mogelijkheden zijn. De bestuurder van de Golf had ook een andere mogelijkheid, namelijk niet inhalen. Hij is bovendien de ultieme oorzaak van zijn eigen handelingen. Hij kan veroordeeld worden 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het compatibilisme van Hume gaat ervan uit dat iemand vrij handelt als hij doet wat hij wil. Er is een oorzakelijke relatie tussen zijn wil en de handelingen die hij heeft verricht. Hij verwerpt echter het ultieme oorzaak-principe van de libertaristen; dat datgene wat je wilt gedetermineerd is, maakt niet uit zolang jouw wil een onderdeel is van de keten van oorzaken die tot jouw handeling heeft geleid. Ook in dit geval is de Golfbestuurder vrij en dus is hij verantwoordelijk: hij verdient dus straf 1
- Het conditioneel compatibilisme gaat ervan uit dat je vrij bent als je doet wat je wilt en je iets anders zou doen als je dat gewild had. Evenals volgens Hume ben je volgens conditioneel compatibilisten vrij als je doet wat je wilt doen. Evenals bij een vonnis vanuit libertaristisch perspectief zou je kunnen zeggen dat de Golfbestuurder er ook voor had kunnen kiezen om niet in te halen. Hoewel een compatibilist niet zegt dat de Golfbestuurder de ultieme oorzaak van zijn eigen handelingen is, is hij ook vanuit dit perspectief verantwoordelijk voor zijn rijgedrag en de gevolgen daarvan. Hij zou dus ook in dit geval veroordeeld worden 1
- Het libertarisme gaat ervan uit dat de aangeklaagde er zelf voor gekozen heeft zo te handelen. De bestuurder van de Golf had ook een andere mogelijkheid, namelijk niet inhalen. Hij is bovendien de ultieme oorzaak van zijn eigen handelingen. Alleen hijzelf bepaalt hoe hij rijdt en niets of niemand anders. De rechter zou de aangeklaagde dus veroordelen, omdat hij verantwoordelijk is voor zijn rijgedrag en de gevolgen daarvan 1

Opmerking

Alleen scorepunten toekennen als de opvattingen expliciet in verband zijn gebracht met de casus van de Golfbestuurder.

Opgave 2 Neuroplasticiteit en wilsbekwaamheid

6 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie dat de opvatting van Kahn niet tot het dualistisch epifenomenalisme kan behoren, omdat daarin bewuste gedachten geen invloed kunnen hebben binnen het natuurkundig domein waartoe de hersenen en ons gedrag behoren 1
- een argumentatie dat een bewuste gedachte volgens het monistisch epifenomenalisme invloed kan hebben binnen het natuurkundig domein 1
- een argumentatie dat volgens de identiteitstheorie hersentoestanden / bewuste gedachten invloed uitoefenen binnen het natuurkundig domein 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De opvatting van Kahn dat we bewust onze hersenen kunnen veranderen door middel van ons gedrag, strookt niet met de theorie van het dualistisch epifenomenalisme dat uitgaat van een causaal gesloten natuurkundig domein waar het bewustzijn buiten valt of achteraan hobbelt. Bewuste gedachten worden weliswaar door het lichaam veroorzaakt, maar kunnen zelf geen invloed op het lichaam hebben en dus ook niet op ons gedrag of onze hersenen 1
- Het monistisch epifenomenalisme plaatst het bewustzijn binnen het natuurkundig domein. Een bewuste gedachte kan daarom invloed hebben binnen dat domein, bijvoorbeeld op het gedrag waarmee de hersenen kunnen worden beïnvloed 1
- Volgens de identiteitstheorie zijn alle gedachten en ervaringen identiek aan hersentoestanden. De identiteitstheorie kan dus wel verklaren hoe we met onze bewuste gedachten invloed uitoefenen op ons lichaam en daarmee via ons gedrag ook op onze hersenen 1

7 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van het twijfelexperiment van Descartes: aan alles kan worden getwijfeld, als ik twijfel – en dus denk – dan besta ik 1
- een uitleg hoe het twijfelexperiment leidt tot het onderscheid tussen de materiële en de geestelijke substantie: als het denken in mijn geest gebeurt en aan het lichaam kan worden getwijfeld dan moeten geest en lichaam twee verschillende substanties zijn 1
- een uitleg dat Descartes het op basis van zijn twijfelexperiment eens zou zijn met kritiek op een mechanistische visie op de menselijke geest: vanwege het fundamentele verschil tussen de materiële en geestelijke substantie kan de mechanistische visie op het lichaam niet van toepassing zijn op de andersoortige werkelijkheid van de geest 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- In zijn gedachtenexperiment betwijfelt Descartes de zekerheid van de kennis die we opdoen met onze zintuigen, stelt hij dat het mogelijk is dat de werkelijkheid een droom is en dat we ons kunnen vergissen in de waarheden van de wiskunde. Een kwade geest zou ons bij deze zaken kunnen bedriegen en ze anders voorschotelen dan ze werkelijk zijn. Aan het feit dat hij twijfelt kan echter niet worden getwijfeld en daarmee ook niet aan dat hij denkt. Zo komt hij tot zijn conclusie 'ik denk dus ik ben'

1
- Maar als het zeker is dat het denken plaatsvindt in de geest en dat tegelijkertijd aan het bestaan van het lichaam getwijfeld kan worden, dan verschilt het lichaam fundamenteel van de geest. Het twijfelexperiment leidt bij Descartes daarom tot een onderscheid tussen twee substanties: res extensa, de uitgebreidheid waartoe het lichaam behoort, en res cogitans, waartoe de geest behoort

1
- Descartes zou het eens zijn met de kritiek op de moderne mechanistische visie op de menselijke geest, omdat hij op basis van zijn twijfelexperiment tot de conclusie komt dat de werkelijkheid is te onderscheiden in twee fundamenteel verschillende substanties. De uitgebreide substantie, het lichaam, is volgens Descartes geheel mechanistisch te verklaren. Voor de denkende substantie, de niet-materiële en niet-ruimtelijke geest, kan een mechanistische benadering niet opgaan. Descartes kon zich niets voorstellen bij het idee dat niet-materiële bewuste gedachten het resultaat zouden kunnen zijn van activiteit van materiële hersencellen

1

8 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de acties van de ziel aan de hand van de beschreven zelfhulpmethode: zelfbeschikking

1
- een uitleg van de passies van de ziel aan de hand van de beschreven zelfhulpmethode: (misleidende) gedachte

1
- een uitleg van de onderverdeling in activiteiten gericht op de ziel en activiteiten gericht op het lichaam aan de hand van de beschreven zelfhulpmethode: activiteit van de ziel als aandacht van de geest en activiteit gericht op het lichaam als zelfgestuurde neuroplasticiteit

1
- een uitleg van de onderverdeling in gewaarwordingen van de ziel en gewaarwordingen van het lichaam aan de hand van de beschreven zelfhulpmethode en het voorbeeld van de drankverslaving: gewaarwording van de ziel als bewustwording van de (ongezonde) gedachte aan drank en de gewaarwording van het lichaam als bewustwording van de (slechte) lichamelijke behoefte aan alcohol

1

Vraag	Antwoord	Scores
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> De acties van de ziel vormen gezamenlijk de vrije wil, die in de zelfhulpmethode zelfbeschikking wordt genoemd De passies van de ziel, alle soorten waarnemingen of vormen van kennis die de ziel ontvangt, komen eerder overeen met de misleidende gedachten De acties van de ziel zijn in twee soorten onderverdeeld. De activiteit die beperkt blijft tot de ziel zelf, wat in de zelfhulpmethode wordt omschreven als de aandacht van je geest; De activiteit die gericht is op ons lichaam en in de zelfhulpmethode kan worden herkend als de zelfgestuurde neuroplasticiteit als het in beweging zetten van onze hersenen waardoor ze van structuur veranderen De passies van de ziel zijn ook in twee soorten onderverdeeld. De gewaarwording van of het merken dat we iets willen, die in de zelfhulpmethode te herkennen zijn als mogelijk ongezonde gedachten, zoals bijvoorbeeld de gedachten aan drank die opkomen vanuit de geestelijke verslaving; Daarnaast is er de gewaarwording van het lichaam, zoals bij de gewaarwording van de lichamelijke behoefte aan alcohol 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
9	<p>maximumscore 3</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> een argument tegen de mogelijkheid van het bewuste gebruik van een vrije wil, zoals beschreven in tekst 6, gebaseerd op Libets experiment een argument voor de mogelijkheid van het bewust gebruiken van een vrije wil, zoals beschreven in tekst 6, gebaseerd op Libets experiment een argumentatie op basis van het ingenomen standpunt – ten aanzien van de mogelijkheid tot bewust gebruik van een vrije wil – of de kandidaat wel of niet zijn/haar ‘eigen brein is’ 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vaak wordt de conclusie uit het experiment van Libet getrokken dat het alleen maar lijkt alsof ons bewustzijn ons lichaam aanstuurt, maar dat dit niet het geval is. Onbewuste processen sturen ons lichaam aan, want deze bereiden immers volgens Libet al een lichaamsactie voor, voordat het bewuste besluit hiertoe genomen wordt. Als dit zo is dan kan er dus geen sprake zijn van een bewust gebruik van de vrije wil 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Libets experiment blijkt weliswaar dat er een onbewuste voorbereiding in de hersenen is op een bewuste handeling of beslissing, maar uit het feit dat deze onbewuste voorbereiding niet altijd resulteert in een beslissing of handeling, trekt Libet zelf de conclusie dat het bewustzijn de mogelijkheid heeft om een veto uit te spreken over de onbewust genomen beslissing: het bewustzijn kan die beslissing nog terugdraaien. Hoewel Libet stelde dat het daarmee gaat om een free won't, zou je dit toch ook kunnen opvatten als de vrije wil om iets niet te doen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik denk dat het bewuste gebruik van een vrije wil niet mogelijk is. Libet stelt dat we een in een onbewust hersenproces ingenomen standpunt bewust kunnen terugdraaien. Maar ik denk dat aan het inzetten van dat bewuste vetorecht ook weer een onbewust hersenproces voorafgaat. Daarom ben ik van mening dat ik mijn brein ben. Al mijn bewuste gedachten, inclusief het idee van een vrije wil, worden volgens mij veroorzaakt door onbewuste hersenprocessen. Andersom geldt dat volgens mij echter niet; ik kan niet bewust mijn hersenprocessen beïnvloeden voorafgaand aan de onbewuste voorbereiding van mijn hersenprocessen zelf 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik denk dat het mogelijk is om bewust mijn vrije wil te gebruiken door gebruik te maken van wat Libet vetorecht noemt. Ik ben het namelijk met Libet eens als hij stelt dat het bewustzijn de mogelijkheid heeft om een onbewuste neiging of onbewust genomen beslissing terug te draaien. Libet stelde dat het daarmee gaat om een free won't. Dit kun je opvatten als de vrije wil om iets niet te doen. Mijn bewustzijn kan dus niet helemaal samenvallen met mijn hersenen, en daarom ben ik niet (helemaal) mijn brein 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik denk, net als Dennett, dat het bewuste gebruik van de vrije wil mogelijk is. De conclusies die worden getrokken uit het experiment van Libet kloppen niet omdat daarbij wordt uitgegaan van het idee dat het bewustzijn en de vrije wil meetbaar zouden zijn in ruimte en tijd. In mijn hersenen bevindt zich echter geen homunculus in een cartesiaans theater. Het bewustzijn en de vrije wil zijn uitgesmeerd over tijd en ruimte en niet te herleiden tot een moment en plaats. Mijn vrije wil is één van de mentale vermogens van mijn hersenen en ik ben het geheel van mijn hersenen en haar mentale vermogens 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

10 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument aan de hand van het begrip ‘menselijke levenssamenhang’ in tekst 7 dat Strawson een zinvolle invulling kan geven aan wilsbekwaamheid: verantwoordelijkheid op basis van reactieve attitude of menselijke levenssamenhang 1
- een argument waarom de objectiverende houding van Strawson de zinvolle invulling van wilsbekwaamheid kan ondermijnen: doordat er sprake is van een uitzonderingssituatie 1
- een beargumenteerde afweging van de vorige twee argumenten met betrekking tot Doorns stellingname in tekst 7 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik ben het met Doorn eens dat de filosofie van Strawson een zinvolle invulling kan geven aan het begrip ‘wilsbekwaamheid’. Volgens Strawson houden we elkaar immers moreel verantwoordelijk op basis van reactieve attitudes die aan theoretische bespiegelingen vooraf gaan. De vraag of iemand verantwoordelijk gehouden moet worden, is een vraag die de praktijk van het verantwoordelijk houden, dat wil zeggen van de menselijke levenssamenhang, al veronderstelt 1
- Hier kan tegenin worden gebracht dat een objectiverende houding zou moeten worden betracht in de psychiatrische praktijk omdat hierin sprake is van uitzonderingssituaties. Om te bepalen of iemand wilsbekwaam is, kan hier niet worden volstaan met de alledaagse praktijk van het elkaar verantwoordelijk houden op basis van reactieve attitudes. In het geval van een psychiatrische stoornis is de alledaagse omgang in een menselijke gemeenschap en de daarbij horende levenssamenhang juist verstoord geraakt 1
- Het tegenargument vind ik niet overtuigend. In het geval van een psychiatrische stoornis kan dan wel sprake zijn van een uitzonderingssituatie, maar dit neemt nog niet weg dat het begrip wilsbekwaamheid pas een zinvolle invulling kan krijgen vanuit de samenhang in de alledaagse praktijk van het leven. Ook de theoretische bespiegelingen en het abstracte mensbegrip dat wordt gehanteerd in uitzonderingssituaties veronderstellen nog altijd de alledaagse reactieve attitudes als basis van onze levenssamenhang 1

Opmerking

Aan een ander standpunt dat adequaat is beargumenteerd kan ook 1 scorepunt worden toegekend, mits dit met betrekking op Doorns stellingname in tekst 7 en op basis van een afweging van de eerder aangevoerde argumenten is gedaan.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de hermeneutische benadering of van de empirische cyclus (één van de volgende deelantwoorden): 1
  - de hermeneutische benadering beschrijft hoe levenssamenhang zich uitdrukt en deze uitdrukking begrepen wordt;
  - de hermeneutische benadering is een holistische interpretatie van menselijke uitingen in hun context door inleving in beweegredenen;
  - de hermeneutische benadering probeert betekenis te begrijpen door in en uit te zoomen tussen delen en geheel;
  - de empirische cyclus beschrijft hoe observatie (via inductie) tot hypothesevorming leidt en (via deductie) tot een voorspelling die na een (experimentele) test resulteert in een verklaring (of in een nieuwe cyclus).
- een toepassing van de hermeneutische benadering of de empirische cyclus op het begrip ‘wilsbekwaamheid’ 1
- een argumentatie of het begrip ‘wilsbekwaamheid’ volgens de kandidaat beter is te begrijpen vanuit de natuur- of vanuit de geesteswetenschappelijke benadering aan de hand van de hermeneutische benadering of de empirische cyclus 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Vanuit de geesteswetenschappelijke benadering wordt getracht fenomenen te begrijpen (in plaats van te verklaren). Het begrip ‘wilsbekwaamheid’ zal volgens Dilthey moeten worden onderzocht met behulp van de hermeneutische cirkel. Deze geesteswetenschappelijke methode beschrijft hoe het leven of de levenssamenhang zich uitdrukt of objectivert om reflexief bij zichzelf terug te keren en begrepen te worden. Het is dus een holistische interpretatie van menselijke uitingen in hun context, waarbij we ons inleven en de beweegredenen vanuit de eigen levenservaring trachten te begrijpen 1
- Begrijpen wat wilsbekwaamheid is, impliceert vanuit de geesteswetenschappelijk benadering dat de handelingen van een concreet persoon begrepen moeten kunnen worden als handelingen die die persoon daadwerkelijk wil uitvoeren vanuit de levenssamenhang van die persoon, voor zover die voor ons toegankelijk is. Die toegankelijkheid wordt bepaald door de mate waarin we de handelingen van die persoon kunnen interpreteren als voortkomend uit wilsbekwaamheid en door ons in die persoon in te leven en de handelingen te beschouwen als deel dat betekenis krijgt vanuit het gehele leven van de persoon 1

Vraag	Antwoord	Scores
	<ul style="list-style-type: none"> Volgens mij is het begrip ‘wilsbekwaamheid’ beter te begrijpen vanuit de geesteswetenschappelijke benadering dan vanuit de natuurwetenschappelijke benadering. De empirische cyclus verklaart immers alleen fysische wetmatigheden zonder dat de onderzoeker zich hoeft in te leven in dat wat onderzocht wordt. Wilsbekwaamheid is volgens mij een subjectief gegeven dat niet met hersenscans en dergelijke kwantitatief kan worden vastgesteld. Het vaststellen of iemand wel of niet wilsbekwaam is, zal altijd gepaard moeten gaan met een interpretatie van de handelingen van deze persoon. Deze handelingen kunnen slechts worden begrepen door zich in enige mate in de persoon in te leven. De geesteswetenschappelijke benadering van wilsbekwaamheid is daarom niet alleen beter maar zelfs noodzakelijk 	1
of	<ul style="list-style-type: none"> Vanuit de natuurwetenschappelijke benadering wordt getracht fenomenen te verklaren (in plaats van te begrijpen). Het begrip ‘wilsbekwaamheid’ zal moeten worden onderzocht met behulp van de empirische cyclus. Deze natuurwetenschappelijke methode beschrijft hoe men via achtereenvolgens observatie door inductie tot een hypothese komt en via deductie tot een voorspelling die vervolgens experimenteel wordt getoetst om tot een verklaring te komen. Lukt dit niet dan zal de empirische cyclus opnieuw worden doorlopen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Verklaren wat wilsbekwaamheid is, impliceert vanuit de natuurwetenschappelijk benadering dat de handelingen van een persoon empirisch verklaard moeten kunnen worden als handelingen die voortkomen uit een wil waarover deze persoon beschikt. De hypothese dat een persoon al dan niet wilsbekwaam is, zal dus inductief moeten voortkomen uit observaties. Uit deze hypothese zal een voorspelling moeten worden gededuceerd die vervolgens empirisch wordt getest met een experiment. Op basis van deze empirische test zal met een verklaring moeten kunnen worden geconcludeerd of de persoon al dan niet wilsbekwaam is 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Volgens mij is het begrip ‘wilsbekwaamheid’ beter te begrijpen vanuit de natuurwetenschappelijke benadering dan vanuit de geesteswetenschappelijke benadering. De empirische cyclus verklaart wilsbekwaamheid immers aan de hand van objectieve en controleerbare empirische gegevens, bijvoorbeeld uit aantoonbare hersenafwijkingen die eveneens aantoonbaar tot gevolg hebben dat iemand niet over zijn wil kan beschikken. De geesteswetenschappelijke benadering heeft altijd te kampen met subjectieve interpretaties waarbij het inlevingsvermogen van de onderzoeker van invloed is op dat wat onderzocht wordt. Elke onderzoeker zou in principe tot een andere conclusie kunnen komen. Om tot een objectieve invulling van het begrip wilsbekwaamheid te komen, en een objectieve vaststelling hiervan, is de natuurwetenschappelijke benadering van wilsbekwaamheid daarom niet alleen beter maar zelfs noodzakelijk 	1

Opgave 3 Zelfverwerkelijking in het wild

12 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de drie redenen die Mill geeft voor de actieve betrokkenheid bij de vorming van het eigen karakter toegepast op Thoreau in tekst 9 en de inleiding bij tekst 9:

- De uitleg van tradities kan onjuist zijn en de ervaringen van anderen beperkt: Thoreau vindt een leven met geld, macht en prestige als centrale waarden inauthentiek 1
- De uitleg van ervaring kan juist zijn, maar niet van toepassing op jou: Thoreau wil zelf onafhankelijk zijn van dit inauthentieke leven, terwijl anderen veel minder moeite hebben met deze inauthenticiteit 1
- Aanpassen aan een gewoonte brengt je eigen kwaliteiten niet tot bloei: anders leven dan zijn medemensen zorgt ervoor dat Thoreau alleen met het wezenlijke bezig kan zijn 1

voorbeeld van een goed antwoord:

De drie redenen die Mill noemt voor de actieve betrokkenheid bij de vorming van het eigen karakter zijn van toepassing op Thoreau:

- De tradities kunnen een bewijs zijn van wat de ervaring van anderen hen geleerd heeft. Maar deze ervaringen kunnen te beperkt zijn en het kan zijn dat zij niet de juiste uitleg eraan geven. Thoreau is van mening dat de hele maatschappij verkeerde waarden doorgeeft: geld, macht en prestige zijn volgens hem inauthentiek 1
- De uitleg van de ervaring kan juist zijn, maar voor de persoon die zich ontwikkelt niet bruikbaar, omdat hij bijvoorbeeld in bijzondere omstandigheden leeft of een ongebruikelijk karakter heeft: misschien kan een leven in deze inauthentieke maatschappij voor sommige mensen wel aanvaardbaar zijn, maar voor Thoreau zeker niet. Van kinds af aan droomde hij al van een afgezonderd leven 1
- Het alleen aanpassen aan de gewoonte brengt geen kwaliteiten tot ontwikkeling die een mens tot mens maken, ook al is de gewoonte goed en bruikbaar: Thoreau gaat naar het bos om in afzondering te leven om te ontdekken wat hij zelf de kwaliteiten van het leven vindt. Het Spartaanse leven zorgt ervoor dat hij zich richt op eigen kwaliteiten, in plaats van deze klakkeloos van anderen over te nemen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

13 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de begrippen instrumentele en intrinsieke waarden aan de hand van tekst 9 en tekst 10 en de inleiding bij tekst 9: een instrumentele waarde is een waarde die je omwille van andere waarden hebt, een intrinsieke waarde is een waarde in zichzelf 2
- een uitleg aan de hand van tekst 9 en tekst 10 en de inleiding bij tekst 9 waarom Thoreau een nietzscheaanse moraal nastreeft: hij scheidt zelf zijn waarden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Instrumentele waarden zijn waarden die je omwille van andere waarden hebt en intrinsieke waarden zijn waarden in zichzelf. In tekst 9 en de inleiding bij tekst 9 gaat het over sober leven en ploeteren voor geld (instrumenteel) om daarvan vervolgens luxeproducten te kopen 1
- Daartegenover staat de manier waarop Thoreau wil leven: hij wil zelf onafhankelijk uitzoeken wat het leven hem te leren heeft, 'niet voor de handel' schrijft hij, wat een instrumentele waarde is, maar voor het denken op zich. Het denken heeft voor hem waarde in zichzelf: denken is daarmee voor hem een intrinsieke waarde 1
- Volgens Nietzsche zouden mensen hun eigen waarden moeten scheppen. Thoreau streeft ernaar eigen waarden te scheppen. Geld maakt misschien het leven dragelijk, maar het scheidt ook schijnverlangens. Thoreau wil echte verlangens en een Spartaans leven om zichzelf te ontdekken – die hij de heer van een rijk noemt. Zo zelfgenoegzaam is hij blijkbaar; niet om vervolgens die zelfkennis als instrument te gebruiken voor andere verlangens, maar als waarde in zichzelf. Dit scheppen van eigen waarden kan worden beschouwd als element van een nietzscheaanse moraal 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

14 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat een argumentatie wanneer Sartre dit handelen van Thoreau zou zien als mauvaise foi en wanneer als radicale keuze met daarin:

- een uitleg wanneer Sartre het handelen van Thoreau als mauvaise foi zou beoordelen met behulp van het begrip 'mauvaise foi': mauvaise foi betekent dat een mens zijn vrijheid ontkent en daarmee zijn verantwoordelijkheid 1
- een uitleg wanneer Sartre het handelen van Thoreau als radicale keuze zou beoordelen met behulp van het begrip 'radicale keuze': een radicale keuze is een keuze door niets anders veroorzaakt dan door jezelf 1
- Sartres visie op de samenhang tussen vrijheid en verantwoordelijkheid 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Sartre zou het handelen van Thoreau beoordelen als 'mauvaise foi' wanneer Thoreau zijn vrijheid zou ontkennen door zich te verschuilen achter een determinisme: door te doen alsof hij niet vrij is en de bossen in zou gaan om zijn trauma te ontvluchten 1
- Sartre zou het handelen van Thoreau beoordelen als radicale keuze wanneer hij echt vanuit het niets zou kiezen voor zijn bestaan in de bossen 1
- Volgens Sartre is een mens volledig vrij en daarmee volledig verantwoordelijk. De mens moet kiezen en zijn vrijheid kan zwaar op zijn schouders drukken, omdat de mens niets anders is dan dat wat hij van zichzelf maakt 1

Vraag	Antwoord	Scores
15	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van een voorbeeld uit tekst 11 van eerste- en tweede-orde-verlangens van Alexander: eerste-orde-verlangens is dat hij niet wil deelnemen aan een wereld van valse zekerheid en materiele overvloed; tweede-orde-verlangens gaat over het eerste-orde-verlangens: ik wil niet dat ik wil deelnemen aan een wereld van valse zekerheid en materiele overvloed 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg wanneer Alexander uit vrije wil zou kiezen volgens Frankfurt: als je verlangens in harmonie zijn 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Harry Frankfurt is zelfverwerkelijking het beste te begrijpen als een samenspel tussen verschillende verlangens. Een voorbeeld van een eerste-orde-verlangens dat Alexander zou kunnen hebben: ik wil niet deelnemen aan een wereld van valse zekerheid en materiële overvloed en een tweede-orde-verlangens zou kunnen zijn: ik wil ook niet dat ik wil deelnemen aan een wereld van valse zekerheid en materiële overvloed. Het eerste-orde-verlangens heet zo omdat het een verlangen naar iets is, terwijl een tweede-orde-verlangens gaat over een eerste-orde-verlangens 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Frankfurt zou Alexander uit vrije wil kiezen als er geen conflict is tussen verlangens en laat de liefde uiteindelijk zien wat Alexander zelf wil 	1
16	maximumscore 4	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een beargumenteerd voorbeeld van een zwakke zelfevaluatie van Alexander: een evaluatie van verlangens die Alexander op korte of lange termijn het meeste geluk opleveren, zoals carrière 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een beargumenteerd voorbeeld van een sterke zelfevaluatie van Alexander: kwalitatieve evaluatie: Alexander wil superzwerper zijn 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een beargumenteerd voorbeeld van een zelfinterpretatie van Alexander: zelfinterpretatie is het bepalen van wat je zelf wilt door je enerzijds te baseren op vastliggende kenmerken: geboren avonturier, maar daar anderzijds ook weer iets aan toe te voegen door de manier waarop je die kenmerken interpreteert: geen materiële overvloed 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Taylors kritiek op Sartres idee van radicale keuze uitgelegd aan de hand van tekst 11: Alexander kiest er niet voor om belangrijk te vinden wat hij belangrijk vindt 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een zwakke zelfevaluatie van Alexander zou kunnen zijn dat de natuur ingaan hem op korte termijn en misschien zelfs op lange termijn (hij wil immers geen carrière) het meeste genot geeft. Een zwakke zelfevaluatie is namelijk een afweging van wat op korte of lange termijn het meeste geluk geeft 1
- Een voorbeeld van een sterke zelfevaluatie van Alexander zou kunnen zijn, dat hij zich afvraagt of hij iemand wil zijn die studeert, een carrière heeft en voor zekerheid in het dagelijks leven kiest. Hij veroordeelt die zaken en denkt dat hij een persoon kan zijn die van de literatuur en de natuur leeft. Maar om een sterke zelfevaluatie te kunnen maken, heeft Alexander zelfinterpretatie nodig 1
- Zelfinterpretatie is het bepalen van wat je zelf wilt door je enerzijds te baseren op kenmerken die vastliggen, maar daar anderzijds ook weer iets aan toe te voegen door de manier waarop je die kenmerken interpreteert. Een voorbeeld van zelfinterpretatie van Alexander zou kunnen zijn, dat hij een aantal kenmerken ontdekt van zichzelf die vastliggen: hij is een geboren avonturier, hij kan goed leren, hij vindt het ingewikkeld om zich te binden, hij houdt van de natuur, reizen en van literatuur. Hij interpreteert die kenmerken op een manier die niet los van de cultuur staat: in onze Westerse cultuur worden het beleven van avonturen en je afzetten tegen materiële overvloed als twee tegenpolen beschouwd. Terwijl een briljante universitaire studie en een briljante carrière juist in elkaars verlengde worden gezien. Dat Alexander zichzelf begrijpt als iemand die niets van materiële overvloed moet hebben, komt deels door de cultuur. En dat hij zich afzet tegen het samengaan van goed leren en een briljante carrière is alleen maar te begrijpen binnen een cultuur waar die dingen bij elkaar horen. Doordat hij in een cultuur is opgegroeid die studies en banen aan elkaar koppelt, interpreteert hij zichzelf vervolgens als iemand die niets meer met beide te maken wil hebben. Het zou anders geweest zijn wanneer hij was opgegroeid in een cultuur waarin een studie alleen als verrijking van de geest werd gezien 1
- Taylor vraagt zich af of elke keuze radicaal is, dat wil zeggen dat er geen dwingende redenen zijn om die keuze te maken. Sartre denkt dat je in je keuze jouw waarde scheidt. Maar bij Alexander, net als in Sartres eigen voorbeeld van de student, is dit niet het geval. Alexander zoekt hartstochtelijk naar manieren een nieuwe identiteit op te bouwen. Maar misschien doet hij dat alleen maar, omdat hij te weten komt dat hij een bastaardzoon is. Het feit dat hij dat heel erg vindt, is niet iets waarvoor hij gekozen heeft. Dit lijkt op de situatie waarin de student zich bevond: deze koos er niet voor om zijn vaderland en zijn moeder beide belangrijk te vinden, dat vond hij gewoon – en precies daarom bevond hij zich in een dilemma. Als uit zijn keuze zou blijken wat hij belangrijk vond, dan zou Alexander niet op de vlucht kunnen zijn 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

17 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie of Alexander zichzelf verwerkelijkt op basis van vrije wil als zelfverwerkelijking: het vermogen om op basis van je eigen mening beslissingen te nemen waarbij je een eigen stijl en eigen smaak hebt, omdat je zelf hebt nagedacht over wat je wilt en daar vervolgens ook naar handelt 1
- vier aspecten van zelfverwerkelijking, toegepast op Alexander op basis van tekst 11: 1
  - 1. herkenbaarheid: identiteit, kenmerkend gedrag, stijl, karakter;
  - 2. authenticiteit: echt van jou, een originele stijl, gedrag, karakter;
  - 3. reflexiviteit: op jezelf betrokken, eigen gedachten, je eigen gemaakte beïnvloeding;
  - 4. zelfkennis: inzicht in wie je zelf bent.
- de kritiek van Gray en Doris op het concept zelfverwerkelijking: Gray: wij zijn zelfzuchtige dieren. Doris: situaties bepalen wie jij bent 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Naar mijn mening verwerkelijkt Alexander zichzelf niet.
Zelfverwerkelijking is het vermogen om op basis van je eigen mening beslissingen te nemen, waarbij je een eigen stijl en eigen smaak hebt, omdat je zelf hebt nagedacht over wat je wilt en daar vervolgens ook naar handelt 1
- Om van zelfverwerkelijking te kunnen spreken zijn er vier aspecten nodig.
Ten eerste herkenbaarheid: je moet voor jou kenmerkend gedrag vertonen, een eigen stijl hebben. Die heeft Alexander: zijn zus heeft over hem gezegd dat hij een geboren avonturier was.
Ten tweede het aspect authenticiteit: zijn beslissingen en zijn stijl moeten echt van hem zijn. Als zijn zus zegt dat hij een geboren avonturier is, lijkt dat inderdaad echt bij hem te horen, maar hij is 'evenzeer op de vlucht'. Als het laatste de overhand heeft, verwerkelijkt hij zichzelf niet.
Het derde aspect van zelfverwerkelijking is reflexiviteit. Alexander denkt wel over dingen na: over de valse zekerheid en materiële overvloed en over het scheppen van een eigen identiteit, maar er blijkt niet uit de tekst dat hij inzicht heeft in zichzelf – het vierde aspect van zelfverwerkelijking – het lijkt alsof hij zelf niet beseft dat hij evenzeer op de vlucht is. Voor zelfverwerkelijking zijn alle aspecten nodig en omdat deze laatste ontbreekt zou ik op basis van tekst 11 zeggen dat Alexander zichzelf niet verwerkelijkt 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Volgens Gray zijn we dieren die gedreven worden door honger, lust, afgunst en wraakzucht. Daarom handelen we niet op basis van voorkeuren die van onszelf zijn of waar we zelf voor gekozen hebben, en zijn deze voorkeuren dus niet authentiek, wat betekent dat ze niet echt van jouw zijn en bij je horen.

Onze beschaving functioneert niet op basis van reflectie; dat je over jezelf nadenkt en op basis daarvan kiest.

Onze beschaving functioneert ook niet op basis van zelfkennis, inzicht in wie je zelf bent: hoe je je zult gedragen is meer afhankelijk van de situatie waar je je in bevindt, dan van jouw individuele karakter of je eigen wil. Volgens Doris moeten we ons daarom minder richten op de ontwikkeling van individuen met een moreel karakter, maar kunnen we beter kijken naar hoe we ervoor kunnen zorgen dat we niet in situaties terecht komen waarin we de verkeerde dingen doen. Daarmee valt ook het aspect af van herkenbaarheid, in de zin dat mensen een eigen herkenbaar karakter zouden ontwikkelen.

Ik denk dat Gray en Doris maar gedeeltelijk gelijk hebben: in ieder geval kun je Alexanders gedrag niet uitleggen met hun analyse van hoe mensen te werk gaan. Misschien is Alexander een uitzondering, maar hij is wel iemand die aanspreekt. Het wetenschappelijk onderzoek dat de resultaten van Doris en Gray niet ondersteunt, laten ze buiten beschouwing. Vaak is net zo goed gebleken dat mensen redelijk handelen op basis van zelfinzicht en reflexiviteit. Ik denk nog steeds niet dat Alexander zichzelf verwerkelijkt, maar daar heeft de kritiek van Gray en Doris niets mee te maken

1

of:

Vraag	Antwoord	Scores
	<ul style="list-style-type: none"> • Naar mijn mening verwerkelijkt Alexander zichzelf. Zelfverwerkelijking is het vermogen om op basis van je eigen mening beslissingen te nemen waarbij je een eigen stijl en eigen smaak hebt, omdat je zelf hebt nagedacht over wat je wilt en daar vervolgens ook naar handelt • Om van zelfverwerkelijking te kunnen spreken zijn er vier aspecten nodig. <p>Ten eerste herkenbaarheid: je moet voor jou kenmerkend gedrag vertonen, een eigen stijl hebben. Die heeft Alexander: zijn zus heeft over hem gezegd dat hij een geboren avonturier was.</p> <p>Ten tweede het aspect authenticiteit: zijn beslissingen en zijn stijl moeten echt van hem zijn. Als zijn zus zegt dat hij een geboren avonturier is, lijkt dat inderdaad echt bij hem te horen, hij kopieert niemand. Hij wordt misschien geïnspireerd door Thoreaus Walden (dat boek had hij bij zich), maar dat betekent niet dat hij gedachteloos Thoreau kopieert. Hij is misschien evenzeer op de vlucht, maar waarom zou je niet én op de vlucht kunnen zijn én jezelf kunnen verwerkelijken?</p> <p>Reflexiviteit, het derde aspect van zelfverwerkelijking zou kunnen blijken uit het feit dat hij hartstochtelijk een nieuwe identiteit probeert op te bouwen. Dit laat wellicht zien dat Alexander op de vlucht is, maar ook naar zichzelf kijkt.</p> <p>Het laatste aspect van zelfverwerkelijking, zelfkennis, blijkt uit de consequentheid van zijn handelen, hij was een geboren avonturier, ervan overtuigd dat materiële zekerheid hem niet zou brengen wat hij zou willen in het leven en dus knipt hij zijn creditcard door en trekt de wereld in. Hij was een geboren avonturier en doet op basis van overwegingen precies dingen die bij hem passen, dat getuigt van zelfkennis</p> • Ook laat Alexanders geval zien dat Gray en Doris niet altijd gelijk hebben, en dat zelfverwerkelijking wel degelijk bestaat. Volgens Gray zijn we dieren die gedreven worden door honger, lust, afgunst en wraakzucht. Daarom handelen we niet op basis van voorkeuren die van onszelf zijn of waar we zelf voor gekozen hebben, en zijn we dus niet authentiek; wat betekent dat ze niet echt van jou zijn en bij je horen. Onze beschaving functioneert niet op basis van reflectie – dus dat je over jezelf nadenkt en op basis daarvan kiest – en functioneert ook niet op basis van zelfkennis – inzicht in wie je zelf bent –. Hoe je je zult gedragen is meer afhankelijk van de situatie waar je je in bevindt, dan van jouw individuele karakter of je eigen wil. Volgens Doris moeten we ons daarom minder richten op de ontwikkeling van individuen met een moreel karakter, maar kunnen we beter kijken naar hoe we ervoor kunnen zorgen dat we niet in situaties terecht komen waarin we de verkeerde dingen doen. Daarmee valt ook het aspect van herkenbaarheid, in de zin dat mensen een eigen herkenbaar karakter zouden ontwikkelen, af. 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Maar Alexander laat nu juist zien, dat mensen zich niet altijd door een kudde laten bepalen of door een situatie. Alexander kiest zelf: op basis van eigen voorkeuren en niet bepaald door honger, lust, afgunst en dergelijke. In een voor Alexander verkeerde situatie (die van materiële overvloed) kiest hij toch voor zijn eigen waarden en laat zich niet beïnvloeden door de omgeving. Alexander is dus een voorbeeld van iemand die zichzelf verwerkelijkt en daarmee weerlegt hij de theorieën van Gray en Doris

1

Opmerking

De verschillende antwoordelementen dienen in samenhang een antwoord te geven op de vraag of Alexander zich verwerkelijkt op basis van a) een expliciete behandeling van alle 4 de aspecten van zelfverwerkelijking en b) de kritiek van Gray en Doris.

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste tien kandidaten per examinator in het programma WOLF.

Zend de gegevens uiterlijk op 23 mei naar Cito.

De normering in het tweede tijdvak wordt mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Als het tweede tijdvak op uw school wordt afgenomen, zend dan ook van uw tweede-tijdvak-kandidaten de deelscores in met behulp van het programma WOLF.

6 Bronvermeldingen

---

tekst 1	bron: Trouw, 6 maart 2012
tekst 2	bron: rechtspraak.nl naar zaak parketnummer 17/753250-11
tekst 3	bron: rechtspraak.nl
tekst 4 en 5	bron: Isabelle Buhre, recensie 'De tien geboden voor het brein', 2 maart 2012
tekst 6	bron: Jeffrey Schwartz en Rebecca Gladding, 'Je bent niet je brein', 2011
tekst 7 en 8	naar: Neelke Doorn, 'Wilsbekwaamheid, weldoen, autonomie, identiteit', 2009
tekst 9 en 10	naar: Henry Thoreau, 'Walden or Life in the Woods'
tekst 11	naar: filmbespreking.be